

ПРИНЦИПИ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЯ РЕЧНИК

Иван Касабов, София

Известно е, че по своята жанрова специфика речникът е справочно произведение с дидактичен (образователен) характер и с лаконична форма на изразяване. Исторически са се обособили различни видове речници, като основен проблем на съвременната лексикография е тяхната класификация. За целта може да бъде използвано понятието “идеален” речник като образец, като базов тип. Най-близо до такъв образец е тълковният (едноезичен) речник изобщо. Той предполага разрешаването на два главни проблема:

1) За автономността на речника, основаваща се на положението, че за речник в действителния смисъл на думата може да се смята само такова лексикографско произведение, което описва лексико-семантичната система на езика (или нейна част), а не какъвто и да е, повече или по-малко случаен, набор от думи; и

2) За границата между лингвистично и енциклопедично съдържание, от една страна, и между лингвистично и образно-метафорично, от друга.

Поради тези причини във всеки тълковен речник неизбежно се включват (поне три типа речници: лингвистичен, енциклопедичен и образно-асоциативен.

I. Енциклопедия и Речник

Когато се обсъждат възможностите за цялостно и (едновременно с това) икономично представяне на човешкото знание за света, в края на краищата се стига до класическия модел на *Енциклопедията* като системно представяне на историята на цивилизацията (обикн. като обобщен резултат от цялостната човешка дейност от съвременна научна гледна точка). Едновременно с това, всеки отделен естествен език ни представя физическата и културната Вселена от специфичната гледна точка на общността, която говори този език. Всеки език разчленява световния континуум по свой специфичен начин и го организира съдържателно в своя “картина на света” в контекста на хилядолетната култура на дадена цивилизация. Благодарение на това в съвременната семиотика (следвайки стоиците, Секст Емпирик и Св.

Августин, и според Ф. дьо Сосюр, и Л. Йелмслев, и според Ю. Лотман и У. Еко) се смята за общоприето, че езикът е първичната оформяща семиотична система, чрез която се изразяват останалите знакови системи. Езикова “картина на света” намира системното си представяне в класическия модел на *Речника*.

В лексикографската теория и практика също се различават (и в известен смисъл противопоставят) лингвистичният (езиков) тип речник, който “обяснява значенията на думите и представя лексикалните, граматическите, етимологическите, правописните и други техни характеристики” и енциклопедичният тип речник, *представящ в сбит вид съвременното състояние на научните знания в дадена област. “За разлика от лингвистичния речник, в енциклопедичния се дават обяснения не на думи, а на понятия, обясняват (описват) се предмети, явления, събития, разказва се за исторически личности, за изявени дейци в дадена област на науката, културата и др. под.”* (Енциклопедия Руски език, М., 1979). В енциклопедиите се привеждат илюстрации като рисунки, диаграми, фотографии и др. под., а в лингвистичните речници — типични словосъчетания и примери за употребата на думата в речта, в текста. В енциклопедиите се включват лични имена, а в тълковните речници — само нарицателни.

Теоретично тези принципи изглеждат ясни. На практика обаче е трудно те да бъдат реализирани. От една страна, рядко може да се срещне лингвистичен тълковен речник от “чист” тип, както и “чиста” енциклопедия, освен по формалния показател — включване или не на собствени имена в словника, но те неизбежно присъстват в дефинициите (или изискват съответно “енциклопедично” знание). Напр. *българин* ‘жител на основното население на България’; *сизифов (труд)* ‘тежък, но безплоден (труд) — от легендата за Сизиф’; *картезианци* ‘членове на католически монашески орден — по латинизираното име Cartusia на първия им манастир в областта Шартрьоз (откъдето пък названието на ликьора, който произвеждали)’. От друга страна, и енциклопедиите, както и тълковните речници съдържат обикновени думи — нарицателни имена не само от областите на бита и културата, но и названия на животни и растения, което е неизбежно. Описваните животни и растения трудно може да бъдат разпознати въз основа само на дефиницията в тълковния речник и затова към дефиницията се добавя латинското наименование за идентификация или рисунка (фотография) за разпознаване. (Невъзможността думите — названия на растения и животни да бъдат тълкувани само със средствата нва

естествения език е специално отбелязана и от А. Вежбицка във връзка с теорията ѝ за *lingua mentalis*).

Освен посочените прилики и разлики между *Енциклопедия* и *Речник*, които са явно изразени, трябва да се обърне специално внимание на неизбежното присъствие на елемент *енциклопедизъм* в “чисто” лингвистичните дефиниции, както и на момент *лингвистичност* в “чисто” енциклопедичните (най-малкото поради факта, че всяка енциклопедия е написана на някой естествен език). Този проблем е фиксиран в лексикографската теория и критика като практически, но неговото кардинално решение би трябвало да се потърси в същността и принципа на функциониране на знака и по-специално — на думата като основен езиков знак.

В семиотиката е широко известна (още след основателя ѝ Ч. Пърс) най-плодотворната тридялба на знаците (според отношението им към обектите от действителността) на: *знаци-индекси*, *знаци-символи* и *знаци-икони* (образи). При това *индексът съответства на обекта на знака и на научно-енциклопедичното му значение (понятието)*, *символът — на чисто лингвистичното значение, а образът — на поетико-митологично-фразеологичното значение (представата за обекта)*. Необходимото внимание към идеята, че обикновено сложните знаци (каквито са думите) не са само от първия, втория или третия вид, а отношенията между тях са преливни (т. е. те може да преминават от един вид в друг), както и лексикографският опит водят до заключението, че дори нещо повече — *тази преливност се проявява и при основния езиков знак — думата*, която чрез своето съдържание (или значение поради неговата специфика) се проявява и като знак-индекс, и като знак-символ, и като знак-образ. Това положение е в съгласие с общоприетото мнение, че значението е и понятие, и представа, и това, което обикн. се нарича лингвистично значение. То е в съгласие и с мнението, че значението не е нещо постоянно, а дифузна и променлива (разбира се в съответни граници) същност, благодарение на което са възможни такива семантични феномени като метафората и метонимията и съответните метафорични и метонимични значения на думите в езика.

В подкрепа на тази теза едва ли е нужно да се търсят конкретни примери, тъй като практиката показва, че тя е валидна за всички думи в езика, дори и за най-“обикновените” като напр. вода: H_2O — *значение (дегенеративен) индекс*; ‘Прозрачна, безцветна природна течност, която се използва за пиене и за миене и се намира в извори, реки, езера...’

— *значение-символ*; и ‘Нещо без особено собствено съдържание, голямо, но безхарактерно’ — *значение-образ*. Също и за клетка: ‘Елементарна функционална единица от строежа на живото същество’ — *значение-индекс*; ‘Приспособление, в което се държат домашни птици или дресирани животни’ — *значение-символ*; и ‘Затвор, изолация (за човек)’ — *значение-образ*. Дори и тези от думите в езика, които не са развили едно от тези три типа значения, при необходимост или подходящ случай биха могли да го развият по същата схема.

Заслужава специално да се отбележи, че посочените три типа значения: научно-енциклопедично (индекс), чисто лингвистично (символ) и поетико-митологично-фразеологично (образ) са необходимите и достатъчни характеристики на съдържанието (семантиката) на думата. Не е случаен и фактът, че и основните типове речници съответстват по характера си на някой от посочените типове значения. Следователно най-пълен в семантично отношение, а и най-полезен за читателя би бил енциклопедично-лингвистико(тълковно)-културен речник от комбиниран тип.

II. Подбор на думите

Един енциклопедичен речник като двутомния *Универсален енциклопедичен речник*, С, 1999 съдържа над 12 000 заглавни единици — 2/3 нарицателни и 1/3 собствени имена, които са подбрани по специална методика, основана на теоретични изследвания върху българската лексика. Голяма част от предварителната работа се състои в съставянето на *словника* — списък на заглавните думи и имена, които са избрани като най-важни (основни и значими) сред всички останали и по тази причина са намерили място като отделни единици в *Речника*. Основният принцип на подбор на включените в *словника* му заглавни единици е полевият. За собствените имена това означава, че предварително са съставени географско-исторически тематични полета, обхващащи имената на всички държави от целия свят, като полето на всяка от тях включва всички най-важни географски, исторически и културни имена, свързани с нея, както и имената на най-изтъкнатите ѝ личности: владетели, политици, учени, хора на изкуството, спортисти. Що се отнася до България, имената на живи личности не са включени по обясними причини (въпреки значимостта и приносите им). Освен това те са обект на други справочници като “*Who's who*”, “*Енциклопедия България*” и др., в които са представени достатъчно пълно. Освен за съществуващите днес държави, са съставени полета и за най-важните държави и народи от миналото, заедно с всичко, свързано чрез тях със

старата и древна история и цивилизация на света.

След съставянето на всички полета, те са обединени по най-голяма близост в различни отношения и така са създадени списъците с имената, освен на държавите, на природните (географски и астрономически) обекти, на историческите и съвременни политически личности и събития, на изявените творци в областта на науката, философията, изкуствата, известни спортисти и всички с особен принос в културата и във всички важни области на живота. По същия принцип такива списъци са съставени и за боговете от всички основни религии, за митологичните герои и светците, а също и за най-известните художествени персонажи. Не са пропуснати и названията на най-важните празници. Такъв подход позволява с достатъчно голяма степен на сигурност да бъдат избрани наистина най-важните имена, тъй като те са подбрани, сравнени и уточнени веднъж по териториален, втори път по исторически и трети път по тематичен (според съответната област от човешката цивилизация) признак.

Много важен за *Универсалния енциклопедичен речник* е принципът всяко име, споменато в дефиницията, да съществува като заглавка на мястото си по азбучен ред (т. е. да няма имена, чрез които се обясняват други имена, без самите те да са включени). При това положение всякакви евентуални пропуски се забелязват и съответно поправят. Такъв начин на работа гарантира с възможно най-голяма степен на сигурност, че в *Речника* са включени наистина най-важните имена, което на практика означава, че не може да бъде извадено нито едно име, без да се наруши общата “картина” в съответната тематична област. За всяко ново име съществува собствено място (празна клетка) в полето на другите, тематично най-близки до него имена, но не сред тях, а на границата на полето, доколкото това име е не по-важно от включените в полето.

По подобен начин е процедурирано и при подбора на “обикновените” думи – нарицателните имена. За “специалните” нарицателни имена – термините са съставени тематични полета по всички области, които се обхващат от различните науки, като всяко поле включва степенувани по важност избраните като основни за съответната област термини. Съставено е общо (синоптично) поле на всички термини от всички обработени тематични полета по тематична близост между тях и така е установена важността им в общата терминологична “картина” на българския език (като се допълват някои термини от гранични научни области, а преценените като специално терминологични отпадат

поради ограничения характер на *Речника*). Така определените като необходими и достатъчни термини съставят терминологичната част на словника. При дефинирането и на термините се проявява необходимостта от включване на нови термини, използвани в дефинициите и отпадане на някои тясно специални. Трябва да се отбележи, че при терминологията принципът на “кръстосана” зависимост между думите-термини, участващи в дефинициите и думите-термини, включени в словника (и съответно на азбучните им места в *Речника*), се проявява най-строго и в чист вид.

Освен термини в истинския смисъл на думата, в *Речника* са включени и характерни думи от областта на облеклото, храните и пиетата, като не са пропуснати названията на най-важните от тях, както екзотични (от култури на далечни и малко познати страни и народи), така и от древността до наши дни.

Преходна област между термините и “обикновените” думи са названията на растения и животни. Те са включени в *Речника* с латинските им названия (според модерните ботанически и зоологически класификации), но дадени към българските им имена. По този начин става възможно да бъдат обединени в една речникова статия и терминологичното, и “обикновеното” (чисто лингвистичното) значение, а и “образното” значение (където то съществува, напр. при заглавната дума *лисица*).

Друга част от включените в *Речника* думи представлява общокултурната интернационална лексика. Често те са и термини, но в повечето случаи са думи с “обикновени” езикови значения: така или иначе, те са включени поради енциклопедичния характер на *Речника*, подбрани са по същите принципи, както и останалите думи в него и са неотделима негова част.

Централната (но без явна енциклопедична значимост) част на българската лексика също е включена и заедно със словника на този речник представят централната част на цялата българска лексика.

Анализът на подбора на думите показва, че в *Речника* преобладават думите от чужд произход и това е нормално, доколкото те принадлежат към основния общокултурен фонд, който неизбежно е международен, както е международен и езикът на науката, и основната терминология във всяка област. При това положение неизбежна е близостта между словниците на един Енциклопедичен речник и един Речник на чуждите думи. Поради тази причина словникът на *Универсалния енциклопедичен речник* е внимателно сравнен със словниците на същест-

уващите такива речници. Съобразен е също и с енциклопедичните речници и справочници по отделните области: общокултурни; на медиите; на различните изкуства: литература, музика, изобразително изкуство и архитектура, кино и театър; на спорта и най-разпространените игри; на митологията и религиите; най-известните обичаи и празници; на историята (с праисторията и археологията), географията (с откритията и климата), астрономията и космоса; екологията; анатомията и медицината; биологията, ботаниката и зоологията; физиката и химията; техниката и технологиите (с изобретенията и веществата и енергиите); политиката, държавните и обществени устройства, правото и бизнеса; транспорта; оръжията и военното дело; общонаучни и философски; както и с общи енциклопедични речници на различни езици. Разбира се, словникът е съобразен и с всички тълковни речници на българския език, а също и с българско-чуждите тематични речници и тезауруси.

От езиковедска гледна точка, в словника на *Речника*, поради неговия характер (като енциклопедичен), са включени само имена – собствени и нарицателни съществителни имена и не са включени никакви граматически производни думи.

III. Семантични елементи на думата

Всяка речникова статия съдържа три раздела: терминологичен, популярно-лингвистичен и образно-метафоричен, като в първия раздел заглавната дума се тълкува като научен термин, във втория е представено популярното (всекидневно битово, “наивно”) значение в езика, а в третия – преносното (или общо, неконкретизирано) значение. Така всяка дума се явява пресечна точка на три семантични полета от принципно различен тип: *терминологично-таксономично, популярно-езиково и асоциативно-метафорично*, като области от три принципно различни и едновременно съществуващи в естествения език “картини на света”: *научно-енциклопедична*, представяща възприеманото за обективно-истинно към настоящия момент научно знание за нещата от света, *битово-езиково*, представяща натрупаното през вековете социално значимо “наивно” (съотносимо със “здравия смисъл” битово), основано на всекидневния опит знание за света и *асоциативно-метафорична*, представяща “картина на възможните светове” в областта на въображаемото приказно-поетично и митологично. Илюстрация на такава обща (синоптична) *езикова картина на света* е представена като *световно яйце* на корицата на изданието.

Такова положение на нещата налага семантизацията и съответ-

ното тълкуване на отделните единици – заглавни думи да бъде във всеки от тези три “ключа” според трите посочени “регистъра”, тъй като както термините, “обикновените” езикови значения и метафоричните преносни значения са в различен тип семантични отношения със съответните значения на останалите думи – единици от лексико-семантичната езикова система.

В първия раздел на речниковата статия името-термин е представено с терминологичното си значение. При думите, които имат и други, “обикновени”, “чисто” лингвистични значения (или само такива значения), тези значения са представени във втория раздел на статията. Наличието на образно-метафорично значение е отбелязано в третия й раздел.

Изключение от този модел правят имената, които функционират само като термини, поради което речниковите им статии включват само първия раздел (понякога и третия) като напр. **адrenalин, бора, диализа, каолин, коз, летаргия** и др. При думи с неенциклопедично значение, т.е. думи с обща употреба, този модел е редуциран до два раздела – представяне на популярно-лингвистичното значение и евентуално – на образно-метафоричното като напр. **боя, бъчва, вада, грънци, лейка** и др.

Свързаните с лични имена крилати фрази и изрази (напр. **Пирова победа, Балтазаров пир** и др. под.) са включени в речниковата статия на личното име (Пир, Балтазар) след информацията за личността, въпреки че в семантично отношение те са свързани повече със смисъла на думите (победа, пир) и оттам – с преносните употреби на фразите. От друга (енциклопедична) гледна точка обаче е по-правилно представянето им при личните имена, тъй като конкретната случка от живота на дадената личност, която ги е направила популярни, характеризира допълнително самата личност. Такива трайно свързани с името на определени личности изрази, които те са произнесли по даден повод, са включени в текста на самата статия обикн. в оригинал и с превода на български (или в статията на друга видна личност, приписала им тяхното авторство), като напр. фразата в текста на статията за Апелес “*Ne sutor supra stercidam*” (“Обущарю, не по-горе от (не давай мнение, освен за) обувката (калъпа, занаята)”, изречена от него (според Плиний) по повод критика на негова картина.

IV. Оформление на речниковата статия

Речниковите статии са два типа (с различни компоненти) в зависимост от това дали представят собствени или нарицателни имена.

А. *Собствени имена*: речниковите им статии включват:

1. Заглавна дума (в блок шрифт получер – **болд**) – името в утвърдената му форма според съвременния правопис; след нея се предава оригиналното изписване в съответния език (в кръгли скоби в курсив светъл) за чуждите имена; следват другите имена (и годините при личните имена – също в кръгли скоби).

2. Най-важните енциклопедични данни (на нов ред).

Б. *Нарицателни имена*: речниковите им статии включват:

1. Заглавна дума (в блок шрифт получер – **болд**) в основната ѝ форма в единствено число (в зависимост от съдържанието и употребата ѝ – понякога в множествено число или в две форми като напр. **бреза**, но **брезови**). На същия ред след външната (фонетична и граматична) форма на думата в заглавката, се представя [в квадратни скоби] вътрешната ѝ форма – произход на думата (до ниво класически език: старобългарски, старогръцки, латински, иврит и др.) с нейния етимон, експлициращ семантичната ѝ мотивационна база (признаци).

2. Дефиниция за терминологичното значение на думата – представя се на нов ред след специален знак □ и бележка (в курсив редовен) за терминологичното поле, към което принадлежи. При думи с повече от едно терминологични значения, те се подреждат условно едно след друго, всяко на нов ред след арабска цифра (1, 2, и т. н.), придружени от съответната бележка за научната област, чиито термини са, напр. □ 1. *Биол.*; □ 2. *Зоол.*; □ 3. *Мед.* и т. н. (според списъка със съкращенията).

Сложни (дву-, трисловни) терминологични названия – представени са след последното терминологично значение, на нов ред и след специален знак <□>, следван от бележка за принадлежност към съответното поле и от дефиницията като напр. <□> **Борсов курс**. *Фин.*; <□> **Спонтанен аборт**. *Мед.*, и др. под.). (При повече от едно значение, те се подреждат на същия ред след арабски цифри).

3. Тълкувания на думите в техните популярни (всекидневно-битови, “чисто” лингвистични) значения – представят се на нов ред след знака ❖, подредени условно след арабски цифри (1, 2, 3 и т. н.).

4. Образно-метафорични и образно-обобщени (пряко свързани с етимона) значения – дават се на нов ред след друг специален знак – ⊙. При повече от едно значение от този тип, те също се подреждат условно след арабски цифри.

V. *Семантичните елементи на думата в структурата на речниковата статия*

Изследванията ни върху лексиката на езика като цяло, както и върху всяка от думите в *Речника* поотделно, показват, че в понятието ДУМА (в цялата му сложност) се съдържат в диалектично единство типологично различни елементи, ясно различими един от друг. Или, казано по друг начин, думата съществува в различни модуси и може да бъде разглеждана от различни гледни точки:

1. Като звуково и акцентно оформено, ритмически (хармонично) организирано единство, като *външна форма* = *ст. гр. epos* = думата като заглавка (заглавна дума), която е два вида:

а) Собствено име, лично име = *ст. гр. onoma* = думата като лично (собствено) име;

б) Наричателно име, означение = *ст. гр. onoma* = думата като наименование, означение, *заглавие*.

2. Като произход със съдържаща се в него мотивационна база (признаци), като обединяваща отделните значения на думата *вътрешна форма* = *ст. гр. etymon* = “истинско”, *основно значение* на думата.

3. Като термин, *терминологично значение* на думата = *ст. гр. logos* = дума; *определение (дефиниция)*; смисъл; учение, наука.

4. Като *популярно* (всекидневно-битово, “чисто” езиково значение) = *ст. гр. symbolon* = признак, знак; символ; конвенция; тълкуване, разбиране.

5. Като *образно-метафорично* (алегорично преназоваващо) и *образно-обобщено* значение, пряко свързано с етимона общо значение, обединяващо отделните значения на думата като цяло и очертаващо семантичните ѝ граници (затварящо кръга ѝ, но и задаващо “валенциите” ѝ за изход и връзки със системата от всички думи в лексиката) = *ст. гр. mythos* = дума; басня, пословица, *мит*; *смислова пълнота на думата в нейната цялост; тема*.

Изброените пет компонента са необходимите и достатъчни за съществуването и пълноценното функциониране на думата в цялото ѝ многообразие: и като заглавие (заглавка), и като термин, и като “обикновена” дума, и като етимон (ядро на смисъла ѝ и развоен импулс за значенията ѝ), и като тема, а ако използваме класическите гръцки синонимни съответствия за дума – като епос и онома, и етимон, и логос, и символ, и мит.

Такова разбиране за диалектичното многообразие в единството на думата налага всяка единица в *Речника* да бъде представяна чрез всичките си компоненти, според които е оформена речниковата ѝ статия:

заглавка	-	блок шрифт, получер (болд)	-	епос, онома
произход	-	курсив [в квадратни скоби]	-	етимон
дефиниция	-	след знак □	-	логос
тълкуване	-	след знак ❖	-	с имвол-тълкуване
образно-описателно	-	след знак ©	-	мит

Такова схващане за елементния състав на думата и неговата структура позволява обяснението на сложните и проблематични моменти в лексикографското представяне на семантиката като напр.: многозначност (полисемия) и омонимия.

То изяснява и необичайните на пръв поглед и нетипичните за лексикографското представяне преходи:

- от собствено към нарицателно име, напр. **Бордо – бордо, Шантунг – шантунг, Дизел – дизел, Меценат – меценат, Монета – монета;** и обратно, напр. **буда – Буда, далай-лама – Далай-лама, изток – Изток,** както и несигурни по посока такива преходи: **вулкан – Вулкан, зефир – Зефир, океан – Океан** и др. под.

- от популярно към терминологично значение и обратно (❖ – □) – т.е. терминологизация и детерминологизация. Пример може да бъде всяка втора или трета дума в *Речника*, дори като: **вода, желязо, сол.**

- от популярно към образно-метафорично значение и обратно (❖ – ©) като напр. **воал, влог** и от терминологично към образно-метафорично значение и обратно (□ – ©) като напр.: **анархия, анахронизъм, ансамбъл, антихрист** и мн. др.

Така също символизацията на популярните значения обяснява образно-метафорични преходи от типа на алегоризацията и символика като напр.: **коса – смърт, кръст – вяра, котва – надежда, сърце – любов, лъв – сила, господство, лисица – хитрост и притворство, куче – вяност (и злост)** и мн. др.

И накрая – олицетворяването, персонификацията при преходи като **Хамлет – колебание, Темида – правосъдие** и одухотворяването и метаморфозите в образно-метафоричните значения до митологизацията (превърщането в митове) на имена като напр.: **Наполеон, Крез, Мерилин Монро** и мн. др.

Всичко това – диалектиката и вътрешната динамика на словото-дума още веднъж обяснява защо не само е необходимо, но и неизбежно включването в един речник и на нарицателни, и на собствени имена (както и изписването им с блок шрифт – без да се прави разлика чрез

изписване с малка или главна буква).

VI. За тълкуването (интерпретацията)

Теориите за тълкуването (или интерпретацията) в “ключовете” на различните (и последователно заменящи се) научни парадигми от Аристотел и Порфирий, стоиците, Секст Емпирик, Св. Августин, Лок, Лайбниц, Спиноза, френските енциклопедисти (и главно Д'Аламбер), та до философите на езика за пореден път са сведени от У. Еко (в *Семиотика и философия на езика*) отново до известното противопоставяне *Речник : Енциклопедия*. Принципите на тяхната семантизация са редуцирани до метафорично-нагледното противопоставяне между *Дърво* (на Порфирий) и *Лабиринт* и утвърждаване изцяло на втория тип за сметка на първия. Практическата работа по съставяне на речници и енциклопедии обаче сочи съвсем определено само едно: невъзможна е чисто речникова (без енциклопедична), както и чисто енциклопедична (без речникова) семантизация и това положение доведе до създаването на *Универсалния енциклопедичен речник* като комбинация от двете в тяхното взаимно допълване. Внимателното наблюдение при практическата работа по тълкуванията ни показва, че не може да се даде осезаемо преимущество на един от двата типа тълкуване: *Дървото* или *Лабиринта*. На практика действат и двата модела, но в различни регистри, и колкото и парадоксално да изглежда – в обратно на посоченото от У. Еко съотношение. Точно *Дървото* е модел за тълкуване на терминологичните значения в съответните терминологични полета (а не на речниковите), а *Лабиринтът* (от типа *Меандър*) е характерен за семантиката на речниковите лингвистични значения в лексико-семантичните полета, за да достигнем до необходимостта и от модела *Мрежа* (от типа коренище *Ризома*) за тълкуването на преносните метафорични значения в асоциативните полета. Както стана ясно, и в *Речниците*, и в *Енциклопедиите* се тълкуват не думи или термини, а сложни знакови единици, които (макар и цялостни заглавни единици) се проявяват и като думи (с обикновени *символни* значения), и като *термини* (с терминологични *индексални* значения), и като *метафори* (с преносни *образни* значения). Както беше показано – и като нещо повече: като собствени *имена* и дори *митове* (митологеми), превръщащи се от едно в друго и обединявани от мотивационния етимон на думата. Сложността на думата-знак и в онтологичен, и в онтогенетичен план я превръща във всяко от тези неща поотделно и едновременно, а думите от езика – в *символични форми*, както най-сполучливо може би ги е определил Е. Касирер (в *Езикът. Философия на символичните фор-*

ми; както и Р. Барт, и Лосев, и Атаян ги определят по подобен начин). Крайната схематичност на тези символични форми им позволява да съществуват и като “празни” форми (в езика на логиката или алгебрата), а тяхната еластичност – да бъдат изпълвани с всички посочени типове съдържания чрез последователно вътрешно знаково преозначаване, при което се превръщат от един тип в друг, изразявайки допълнително културно (при символизацията) и дори наративно-текстово (при митологизацията, като напр. в еднословното заглавие – напр. *Одисей*) съдържание, и отново до почти изпразненото от същинско езиково съдържание собствено име. Подобно задълбочено разбиране за природата на езиковия знак и подобен общ поглед върху нещата показва, че основанията за всички лексикографски забрани или препоръки за включване на един или друг тип думи в различните речници в края на краищата са довели до разнообразяване и детайлизация в лексикографската практика и теория, но това е дисекция, убиваща жизнеността и функцията на цялото. Парадоксалното е именно в стремежа на лексикографите да въведат “научност и енциклопедичност” в своите речникови тълкувания, както и в стремежа на енциклопедистите да предложат строго научни дефиниции чрез думите като средства от обикновения език, т. е. и първите, и вторите се представят не за това, което са (по природата на съществения си предмет), а за това, което не им достига за пълноценното тълкуване. Именно тази илюзия (на огледалото, както вероятно би я определил У. Еко) се избягва при предлаганя *Универсален речник-енциклопедия*.

Семиотичната вселена, т. е. вселената на човешката култура включва и сферите на Науката и Изкуствата. Оказва се, че от гледна точка на “ключо̀а” тя може да бъде представена или като *Дърво* (при тълкуването на терминологичните таксономии), или като *Лабиринт от тип меандър* (при тълкуването на “чисто езиковите” лексико-семантични полета), или като *Лабиринт-мрежа от тип ризома* (при семантичното представяне на асоциативните полета на метафоричните преноси). На практика обаче и семантичната вселена, и отразяващите я като в капки вода нейни “атоми” – думите са и едното, и другото, и третото (а и четвъртото, и петото по своята разнотипна природа) и затова се нуждаят от съвместно представяне в такъв *Универсален* (допълващ едната страна с другата) речник, за да бъде това представяне адекватно.